

Borka Malčić¹, Stanislava Marić Jurišin², Jasmina Klemenović³
Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Faktori pedagoške (ne)kompetentnosti roditelja za roditeljsku ulogu⁴

Apstrakt: Polazeći od teorijskih razmatranja doživljaja roditeljske kompetentnosti u svetlu promena koje odlikuju savremeno društvo i izazovnih zadataka koji se pred roditelje postavljaju, cilj ovog rada je bio da se ispituju određeni faktori samoprocene pedagoške (ne)kompetentnosti roditelja za roditeljsku ulogu. Uzorak je činilo 575 ispitanika, očeva i majki dece predškolskog uzrasta. Dobijeni rezultati su pokazali da majke sebe vide kao kompetentnije u roditeljskoj ulozi bez obzira na pol deteta i da sebe procenjuju kompetentnijim oni roditelji čija deca žive sa oba roditelja, te da su materijalni status i pohađanje predškolske ustanove takođe značajne determinante pedagoške kompetentnosti roditelja za roditeljsku ulogu. Na uzorku ispitivanja nije se pokazalo da su značajni faktori kao što su: sredina u kojoj dete živi, godine roditelja, broj dece u porodici i nivo obrazovanja roditelja. Dobijeni rezultati su važni za osveščivanje roditeljskih postupaka u vaspitanju dece i za ukazivanje na eventualne promene u ponašanju i stavovima.

Gljučne reči: subjektivna roditeljska (ne)kompetentnost, porodica, pedagoško obrazovanje roditelja, predškolska deca.

Uvod

Savremena porodica, kao promenljiva, interaktivna i dinamična društvena zajednica, zavisna je od brojnih svakodnevnih uticaja, ali i političkih i ekonomskih promena. Postati roditelj predstavlja značajnu promenu u ukupnom identitetu individue. Iako se tokom istorije roditeljstvo različito doživljavalo i menjalo, do-

¹ Dr Borka Malčić je docentkinja na Odseku za pedagogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu (borka.malcic@ff.uns.ac.rs).

² Dr Stanislava Marić Jurišin je docentkinja na Odseku za pedagogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu (stashamaric@ff.uns.ac.rs).

³ Dr Jasmina Klemenović je redovna profesorka na Odseku za pedagogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu (klementina@ff.uns.ac.rs).

⁴ Rad je nastao kao rezultat rada na projektu „Kvalitet obrazovnog sistema Srbije u evropskoj perspektivi“, br. 179010, čiju realizaciju finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

lazak i prisutnost deteta u porodici menja ponašanje i mišljenje odraslog u svojoj novoj ulozi roditelja, ali i sopstvenu sliku o sebi, kao i sliku koju o njemu ima okruženje (Čudina Obradović i Obradović, 2003).

Roditeljstvo je uloga koja ima jak uticaj na sve aspekte detetovog razvoja i ponašanja te predstavlja aktivnost, odnosno skup postupaka koje odrasla osoba formira i koristi u toj životnoj ulozi (Littlewood, 2009; Mandarić Vukušić, 2018). Iako roditeljstvo ima brojne pozitivne aspekte za porodicu, ono je u početku često obeleženo nedoumicama i nesigurnošću, a kasnije čak i sukobima (Jurčević Lozančić i Kunert, 2015), pa su roditelji izloženi konstantnim problemima i pritiscima zbog kojih mogu da se osećaju nesigurno i loše (Bergmann, 2009; Pećnik i Starc, 2010). Roditeljstvo je oduvek bila izazovna uloga, na koju utiče društveni sistem i okolina. Savremeno informaciono doba, koje je prepuno različitih smerica, procedura, saveta i pritiska, kao i nekontrolisanog uticaja medija i društvenih mreža, uslovljava često greške roditelja i njihovo preispitivanje sopstvenih odluka i svoje pedagoške kompetentnosti za roditeljsku ulogu. Takođe, opšti stav da su sreća i uspeh dece uslovljeni potrošačkom kulturom, takmičarskim duhom i materijalnim bogatstvom neretko ponese roditelje (Jurčević Lozančić i Kunert, 2015) i dovede ih u stanje preispitivanja vaspitnih postupaka u porodici. Time se problematizuje konstrukt pedagoški kompetentnog roditelja koji treba da ima jasnu sliku o vrednostima vaspitanja i da promišlja o svom roditeljstvu jer, kako Sears i Sears (2009) navode, porodično vaspitanje je jedan od najvažnijih činilaca detetove stabilnosti, zadovoljstva i samopouzdanja.

Doživljaj roditeljske kompetentnosti

Doživljaj roditeljstva predstavlja samoprocenu o kvalitetu i kompetentnosti ispunjavanja roditeljske uloge. Taj pojam se najčešće opisuje pomoću tri dimenzije: zadovoljstvo roditelja, stres i zahtevi roditeljske uloge, te subjektivni osećaj roditeljske kompetencije (Sabatelli & Waldron, 1995, prema Čudina Obradović i Obradović, 2003). Prva dimenzija je *zadovoljstvo roditelja* i podrazumeva ostvaren uspešan odnos sa partnerom i detetom i lično zadovoljstvo roditeljskom ulogom. Druga dimenzija su *zahtevi roditeljske uloge u koje se ubrajaju pritisci i ispunjenje normi i očekivanja* koja se pred roditelje postavljaju od društva, a ti zahtevi, odnosno njihovo neispunjavanje direktno proizvode roditeljski stres, kome još može da se doda i depresija roditelja, preterana vezanost za dete i osećaj roditeljske nekompetentnosti. Treća dimenzija je subjektivna roditeljska kompetentnost, koja predstavlja zajednički naziv za različite aspekte *ličnog doživljaja uspeha iz perspektive roditeljske uloge* (Marić Jurišin i Malčić, 2020).

Na značaj subjektivnog osećaja roditeljske kompetentnosti za razvoj deteta ukazuje još Belsky (1984), koji opisuje da doživljaj nekompetentnosti roditelja u roditeljskoj ulozi u određenoj meri može da uslovi životnu krizu u partnerskom odnosu roditelja, koja utiče na detetovo ponašanje i celokupan razvoj. Tom konstruktumu je posvećena pažnja u brojnim teorijskim i empirijskim istraživanjima (Cardoso, Silva & Marin, 2015; Gilmore & Cuskelly, 2009; Grk & Čokorilo, 2012; De Haan, Prinzie & Deković, 2009; Jurčević Lozančić i Kunert, 2015; Keresteš, Brković i Kuterovac Jagodić, 2011; Ljubetić, Mandarić Vukšić & Ivić, 2017; Marić Jurišin i Malčić, 2020; NASEM, 2016; Rogers & Matthews, 2004).

Pedagoška kompetencija roditelja shvata se kao iskustvo pojedinca, kao odrasle osobe koja ima kontrolu nad roditeljstvom (Ljubetić, Mandarić Vukšić & Ivić, 2017) i oseća se dobro u ulozi roditelja i svom odnosu sa detetom (Milanović, Stričević, Maleš, Sekulić Majurec, 2000). Tako doživljaj roditeljske kompetentnosti predstavlja subjektivnu sliku i intenzitet zadovoljstva koju roditelj oseća o ličnoj uspešnosti ispunjavanja različitih društvenih normi roditeljstva. Pedagoška ne(kompetentnost) roditelja odražava se na sve sfere života i okruženja odrasle osobe i zato je važno istražiti taj pojam (Marić Jurišin i Malčić, 2020). U poslednje vreme roditelji se oslanjaju na različite elektronske i štampane izvore, na ljude iz svog okruženja, ali i na ljudske resurse u različitim formalnim i neformalnim organizacijama (Petani i Krstić, 2012), kako bi unapredili svoju pedagošku kompetentnost za roditeljsku ulogu (Marić Jurišin i Klemenović, 2018), a savremena pedagoška i andragoška istraživanja sve više ispituju interakciju roditeljskog ponašanja i postupaka sa dečjim razvojem (Bugental & Johnston, 2000).

Sve to ukazuje na značaj ispitivanja percepcije roditeljske ne(kompetentnosti) i utvrđivanja njenih determinanti, pri čemu bi dobijeni rezultati bili značajne smernice pedagozima i andragozima u izradi strategija i programa čiji bi cilj bilo podizanje nivoa njihove pedagoške kompetentnosti.

Faktori pedagoške kompetentnosti roditelja

Sa teorijskog aspekta, roditeljska kompetentnost je važan faktor roditeljskog ponašanja i odnosa dete – roditelj (Bornstein et al., 2003; Coleman & Karraker, 2000). Savremeni svet i vrtoglavi razvoj tehnologije donose nam sve kompleksnije uslove življenja koje karakterišu tranzicija, migracije, a često i nezaposlenost (Ljubetić, 2007). Ti faktori, kao i lične karakteristike roditelja

lja, ali i dece, potencijalno mogu da utiču na ne(kompetentnost) roditelja za roditeljsku ulogu.

Bergmann (2009) govori o razlikama u uticajima koje majke i očevi imaju prema deci istog, odnosno suprotnog pola. Osim njega, polom kao determinantom pedagoške kompetentnosti roditeljstva bavili su se još i Reić Ercegovac (2011), Rogers i Matthews (2004), Salonen i saradnici (2009) i drugi. S obzirom na to da su danas uglavnom oba roditelja zaposlena (Grk i Čokorilo, 2012), ispitivana je zaposlenost roditelja kao potencijalni korelat njihove pedagoške (ne) kompetentnosti. Ljubetić (2012) navodi da zaposlenost bračnih partnera pozitivno utiče na porodicu, direktnim povećanjem ekonomske moći i materijalnog stanja, a time i raznovrsnosti i kvaliteta porodične vaspitne okoline. Jedan od činilaca pedagoške kompetentnosti roditelja o kojem se govori u literaturi jeste i vrtić (Jurčević Lozančić i Kunert, 2015), kao mesto vaspitno-obrazovnog procesa gde se primereno odgovara na detetove individualne i razvojne potrebe, što nadalje utiče i na subjektivni osećaj veće roditeljske kompetentnosti. I nivo obrazovanja je faktor kojim se bave brojna istraživanja u kojima je ispitivano da li on predstavlja determinantu pedagoške kompetentnosti roditelja (Grk i Čokorilo, 2012; Ljubetić, 2007; Petani, 2007 Zevalkink & Riksen-Walraven, 2001, prema Reić Ercegovac, 2011).

Osim tih, istraživači su kao činioce pedagoške (ne)kompetentnosti ispitali i godine starosti roditelja, kao faktor koji pretpostavlja zrelost, odnosno odgovorno promišljanje i početak porodičnog života i roditeljstva (Ljubetić, 2007). Zatim, broj dece u porodici i redosled rođenja dece ispitivani su kao faktori (ne) kompetentnosti roditelja za roditeljsku ulogu, s obzirom na to da su istraživanja pokazala da se najveće promene u porodici i bračnoj zajednici dešavaju po rođenju prvog deteta, a da svako naredno traži manje prilagođavanje i donosi manju napetost, dok red rođenja dece može da ima značajnu ulogu ne samo u odnosu među samom decom već i u odnosu roditelja prema deci i obrnuto (Ljubetić, Mandarić Vukušić & Ivić, 2017).

Pomenuta dosadašnja istraživanja pokazala su da određeni činioci manje ili više utiču na doživljaj pedagoške (ne)kompetentnosti roditelja za roditeljsku ulogu. Danas se pred roditelje stavlja složen zadatak, a određene okolnosti i faktori sredine i društva u kojem porodica živi više nego ranije otežavaju porodično vaspitanje i realizaciju obaveza koje se pred njih postavljaju. Zato je važno da se ispita šta utiče na roditeljsku ne(kompetentnost) kako bi lakše došli do rezultata koji će ukazati na to da li postoji potreba za adekvatnijim društvenim uticajem i pomoći porodici u ostvarivanju roditeljske uloge.

Metodologija istraživanja

Cilj i zadaci istraživanja. Osnovni cilj istraživanja bio je da se ispita samoprocena pedagoške (ne)kompetentnosti kod roditelja dece predškolskog uzrasta. U skladu sa postavljenim ciljem definisani su sledeći istraživački zadaci: 1. utvrditi razlike u doživljaju pedagoške (ne)kompetentnosti u odnosu na pol roditelja (otac/majka), strukturu porodice i sredinu u kojoj porodica živi, životnu dob roditelja, nivo obrazovanja roditelja, materijalni status porodice; 2. ispitati da li postoji razlika u doživljaju pedagoške (ne)kompetentnosti roditelja u odnosu na pol deteta, a zatim i interakciju između pola roditelja i pola deteta; 3. utvrditi da li broj dece u porodici utiče na doživljaj pedagoške (ne)kompetentnosti roditelja; 4. ispitati da li postoji razlika u doživljaju pedagoške (ne)kompetentnosti roditelja čija deca pohađaju predškolsku ustanovu i roditelja čija deca ne pohađaju predškolsku ustanovu.

Uzorak i postupak. Uzorak u istraživanju je činilo 575 ispitanika, očeva i majki dece predškolskog uzrasta, od čega je 286 (49,7%) očeva. Prosečna starost majki bila je 32,13 (SD = 4,83), dok je prosečna starost očeva iznosila 35,01 godina (SD = 5,15). U uzorku, deca ispitanika su izjednačena po polu (50,1%). Najviše ima prvorodene dece 62,6%, dok je 32,9% dece rođeno kao drugo dete u datoj porodici. Najveći procenat ispitanih roditelja ima dvoje dece (50%), zatim slede roditelji koji imaju jedno dete (41,7%), dok najmanje (8,3%) ispitanika ima više od dvoje dece. Analiza obrazovnog statusa roditelja pokazala je da najviše ima roditelja koji imaju završenu srednju školu, 55% (165 očeva i 143 majke), višu školu je završilo 15,38% ispitanika (41 otac i 45 majki), master i magistarske studije je završilo 6,25% uzorka (18 očeva i 17 majki), 1,43% ispitanika je završilo osnovnu školu, dok je 1,07% ispitanika završilo doktorske studije. Najveći broj ispitanika, njih 69,6% (396), živi u nuklearnoj porodici, slede oni koji žive u proširenoj višegeneracijskoj porodici, njih 25,7% (46), dok najmanji broj ispitanika, 4,7% (27), živi kao samohrani roditelj sa detetom/decom. Dalje analize pokazuju da u gradskoj sredini živi najviše ispitanika (49,2%), zatim slede ispitanici koji žive u seoskoj sredini (27,8%), dok najmanje ispitanih roditelja živi u prigradskoj sredini (23%). Kada je reč o materijalnom statusu, najviše ispitanika svoje materijalne prilike smatra donekle zadovoljavajućim (48,5%), slede ispitanici koji svoje materijalne prilike smatraju zadovoljavajućim (46,3%), a najmanji broj ispitanih roditelja svoje materijalno stanje vidi kao nezadovoljavajuće (4,7%). Ispitano je i da li deca roditelja koji su učestvovali u istraživanju pohađaju predškolsku ustanovu (PU). Rezultati pokazuju da znatno više dece pohađa predškolsku ustanovu (70,8%), dok manji broj dece čuvaju roditelji ili neko drugi (26,6%).

Uzorak je uzet po principu snežne grudve, a sedamdesetak studenata je imalo zadatak da ispita oba roditelja dece predškolskog uzrasta. Istraživanje je realizovano 2018. godine, anketnim upitnikom, pismenim putem. Od istraživačkih tehnika upotrebljeni su skaliranje i anketiranje. Ispitanicima su data uputstva i objašnjena im je svrha istraživanja. Popunjavanje upitnika je trajalo 15 minuta, bilo je dobrovoljno i anonimno, a ispitanici su mogli da odustanu u bilo kom momentu. Nakon prikupljenih podataka, podaci su pripremljeni za statističku obradu.

Instrument. Prvi deo instrumenta bio je namenjen ispitivanju demografskih karakteristika (pol roditelja, pol deteta, godine života ispitanika, sredina u kojoj živi, uključenost deteta u PU, nivo obrazovanja ispitanika, materijalni status, red rođenja dece u porodici i broj dece u porodici, kao i struktura porodice).

Drugi deo instrumenta činila je Skala percepcije kompetentnosti roditelja za roditeljsku ulogu (SAKORU, Ljubetić, 2007). U izvornom obliku skala je sadržala 20 tvrdnji (Gustović Ercegovac, 1992), dok je u istraživanju koje su uradile Ljubetić (2007) i Petani (2007) korišćeno 18 ajtema, s obzirom na to da su se dve tvrdnje pokazale kao nediskriminišuće. Na osnovu toga, u istraživanju je primenjena skala sa 18 ajtema. Faktorskom analizom skale samoprocene pedagoške kompetentnosti roditelja za roditeljsku ulogu ekstrahovana su dva faktora (faktor pedagoške kompetentnosti i faktor pedagoške nekompetentnosti). Nakon sprovedene ajtem analize, utvrđena je pouzdanost supskala. Za faktor pedagoške nekompetentnosti dobijena Kronbahova alfa iznosi .754, a za faktor pedagoške kompetentnosti .600. Na osnovu toga i korelacije ta dva faktora međusobno, možemo konstatovati da kao pouzdanu meru možemo koristiti samo faktor pedagoške nekompetentnosti u roditeljstvu (Marić Jurišin i Malčić, 2020). Ova skala je primenjena u datom istraživanju i čini je sedam ajtema. Primeri ponuđenih ajtema su: „Potrebno mi je više znanja da bih se pravilnije odnosio/la prema svom detetu“ i „Često nisam siguran/a da pravilno vaspitavam svoje dete“. Korišćena je petostepena skala Likertovog tipa, sa ponuđenim rasponom odgovora od 1 (uopšte se ne slažem) do 5 (potpuno se slažem).

Statistička obrada podataka. Faktorska analiza je sprovedena u programskom paketu SPSS 19. Latentna struktura upitnika je proveravana eksplorativnom faktorskom analizom, primenom modela glavnih komponenti i Promax rotacije faktora. Iz narednih analiza su izostavljene tvrdnje čiji komunaliteti nisu prelazili .30 i koji imaju kros zasićenja na dva ili više faktora. Deskriptivne karakteristike uzorka i ispitivanih varijabli predstavljene su merama deskriptivne statistike: aritmetička sredina (AS) i standardna devijacija (SD), dok su pojedina pitanja višestrukog tipa analizirana na osnovu frekvenci (f) i procenata (%) zastupljenosti ponuđenih od-

govora. U analizama su još korišćeni: jednofaktorska analiza varijanse za nezavisne uzorke i t-test, LSD post hoc test i dvosmerna analiza varijanse.

Analiza rezultata i diskusija

Rezultati jednofaktorske analize varijanse za nezavisne uzorke i t-testa pokazali su da postoji statistički značajna razlika u doživljaju nekompetentnosti roditeljstva u odnosu na pol roditelja ($t(565) = 2,42, p < .016$). Uvidom u vrednosti aritmetičke sredine (AS otac = 1,97 i AS majka = 1,84) i vrednost t-testa (2,42) možemo konstatovati da postoji statistički značajna razlika (tabela 1) u korist očeva, koji se smatraju pedagoški nekompetentnijim i na osnovu toga možemo da zaključimo da pol roditelja predstavlja determinantu razlike u doživljaju njihove pedagoške nekompetentnosti.

Tabela 1. Pedagoška nekompetentnost roditelja u odnosu na pol roditelja

	Otac-majka	N	AS	SD	F	t	df	p
Pedagoška	otac	279	1,97	.66	1,67	2,42	565	.016
nekompetentnost roditelja	majka	288	1,84	.62				

Taj rezultat je u skladu sa prethodnim istraživanjima (Grk i Čokorilo, 2012; Hudson, Elek & Fleck, 2001; Salonen et al., 2009) koja su pokazala da majke sebe vide kao kompetentnije nego očeve u roditeljskoj ulozi. Imajući u vidu da u znatnom broju istraživanja ipak nije utvrđena povezanost roditeljskog pola i njihove pedagoške kompetentnosti za roditeljsku ulogu (Rogers & Matthews, 2004), taj rezultat možemo tumačiti u svetlu istraživanja koje je sproveo Bornstein 1998. godine (prema Čudina Obradović i Obradović, 2003). Bornstein je zapazio značajne razlike u sedam ispitanih kulturno različitih zemalja, što znači da se koncept očinstva, odnosno roditeljstva razlikuje u odnosu na kulturu, društvene norme i vaspitne ciljeve u svakoj zemlji.

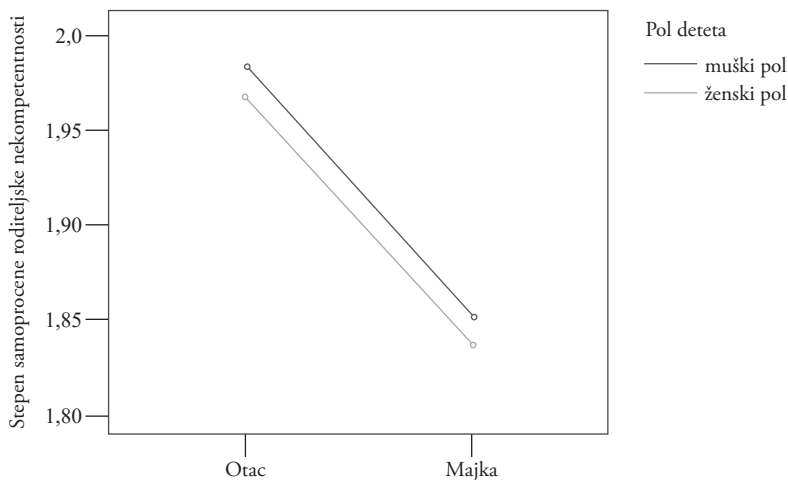
Daljom analizom rezultata došli smo do zaključka da najmanji doživljaj nekompetentnosti imaju roditelji iz potpunih porodice, u kojima dete živi sa oba roditelja. Jednosmernom analizom varijanse za nezavisne uzorke testirana je razlika u doživljaju nekompetentnosti roditelja u odnosu na strukturu porodice. Ispitanici su se grupisali u tri klastera. Prvi klaster su činili ispitanici koji žive u proširenoj porodici (dve ili više generacija). Drugi klaster su bili ispitanici koji čine porodicu sa jednim roditeljem i treći klaster su bile porodice sa oba roditelja. Statističkom analizom možemo konstatovati da postoji značajna razlika između tih grupa ($F(2,558) = 6,21, p < .002$). Korišćenjem LSD post hoc testa dobijeno je da porodice sa oba

roditelja pokazuju statistički značajan manji doživljaj pedagoške nekompetentnosti ($M = 1,85$, $SD = .61$) u poređenju sa proširenim porodicama ($M = 2,02$, $SD = .72$) i porodicama gde dete živi sa jednim roditeljem ($M = 2,16$, $SD = .65$). Proširene porodice i porodice gde deca žive sa jednim roditeljem ne pokazuju statistički značajnu razliku u doživljaju pedagoške nekompetentnosti roditelja. Taj rezultat možemo tumačiti u svetlu značaja stabilnosti odnosa među roditeljima za porodično vaspitanje dece, odnosno kvalitetnog porodičnog funkcionisanja i bračne potpore kao odrednice samoprocene doživljaja roditeljstva i roditeljske kompetentnosti (Sevigny & Loutzenhiser, 2010, prema Reić Ercegovac, 2011).

U odnosu na sredinu u kojoj porodica živi, ispitanike smo uslovno podelili u tri grupe. Porodice koje žive u gradskoj sredini činile su prvu grupu. Drugu grupu su predstavljale porodice koje žive u prigradskoj sredini i u treću grupu smo svrstali porodice koje žive u seoskoj sredini. Za testiranje razlika među tim grupama korišćena je jednosmerna analiza varijanse za nezavisne uzorke (ANOVA). Dobijeni rezultati pokazuju da ne postoji statistički značajna razlika među grupama u odnosu na doživljaj pedagoške nekompetentnosti u roditeljstvu ($F(2,564) = 2,40$, $p > .09$). Taj rezultat je značajan, pogotovo za nerazvijene zemlje i sredine u kojima migracije još uvek nisu uzele maha jer ukazuje na to da sredina u kojoj porodica živi ne predstavlja presudnu determinantu roditeljske (ne)kompetentnosti već da su značajniji drugi faktori.

Sledeći zadatak je bio da se ispita veza između doživljaja pedagoške nekompetentnosti roditelja u odnosu na pol deteta. Rezultati jednofaktorske analize varijanse i t-testa pokazali su da ne postoji statistički značajna razlika u samoproceni doživljaja pedagoške nekompetentnosti roditelja u odnosu na pol deteta ($t(562) = .301$, $p > .96$). Taj činilac je ispitivan prevashodno zbog toga što se pokazalo da se u određenim kulturama polnim razlikama pripisuju određene vrednosti (Ljubetić, 2007). Međutim, dobijeni rezultati su u skladu sa dosadašnjim istraživanjima koja su sprovedena na uzorcima u našoj zemlji (Grk i Čokorilo, 2012). Stoga možemo da zaključimo da pol deteta ne utiče na samoprocenu pedagoške nekompetentnosti roditelja.

Dvosmernom analizom varijanse ispitivali smo da li postoji razlika u doživljaju roditeljske nekompetentnosti u odnosu na pol roditelja sa polom deteta. Dobijeni rezultati svedoče o tome da se očevi osećaju značajno nekompetentnijim bez obzira na pol deteta i da nema interakcije u doživljaju roditeljske nekompetentnosti u odnosu na pol roditelja sa polom deteta (pol roditelja $F = 5,77$, $p < .02$, pol deteta $F = .076$, $p > .78$, interakcija $F = .001$, $p > .98$) (grafik 1).

Grafik 1. Interakcija doživljaja roditeljske nekompetentnosti u odnosu na pol roditelja sa polom deteta

Analiza rezultata korelacije godina starosti roditelja i njihovog doživljaja pedagoške nekompetentnosti pokazuje da se roditelji osećaju jednako nekompetentnim bez obzira na godine starosti i pol (otac $R = -.099$, $p > .09$; majka $R = -.064$, $p > .23$).

Sledeći istraživački zadatak bio je da se ispita samoprocena doživljaja pedagoške nekompetentnosti roditelja u odnosu na broj dece u porodici, a u tu svrhu korišćena je jednosmerna analiza varijanse za nezavisne uzorke. Ispitanici su bili podeljeni u tri grupe. Prvu grupu su činile porodice sa jednim detetom ($N = 239$), drugu grupu porodice sa dvoje dece ($N = 281$), a treću grupu porodice sa troje ili više dece ($N = 47$). Rezultati pokazuju da se, bez obzira na broj dece u porodici, roditelji osećaju podjednako pedagoški nekompetentnim ($F(2,564) = .01$, $p > .98$).

Značajno je bilo utvrditi da li postoji statistički značajna razlika u doživljaju pedagoške nekompetentnosti očeva i majki u odnosu na njihov stepen obrazovanja. Za proveru tog zadatka korišćena je ANOVA, pri čemu su ispitanici bili podeljeni u tri grupe. Prvu grupu su činili ispitanici koji su završili osnovnu ili srednju školu (očevi $N = 170$, majke $N = 148$), drugu grupu ispitanici koji su završili višu školu ili fakultet (očevi $N = 82$, majke $N = 123$), a treću grupu ispitanici koji su završili master/magistarske studije ili doktorske studije (očevi $N = 24$, majke $N = 20$). Dobijeni rezultati ukazuju na to da nema statistički značajnih razlika ni kod očeva ($F(2,273) = .77$, $p > .46$) ni kod majki ($F(2,288) = .38$, $p > .68$).

Možemo da zaključimo da se faktori godine starosti roditelja, broj dece u porodici i stepen obrazovanja roditelja na našem uzorku nisu pokazali kao determinante pedagoške nekompetentnosti roditelja za roditeljsku ulogu.

Dalja analiza podataka potvrdila je statistički značajnu razliku u doživljaju pedagoške nekompetentnosti u odnosu na materijalni status ispitanika. Ispitanici su bili podeljeni u tri grupe. Prvu grupu su činili ispitanici koji smatraju da su njihove materijalne prilike zadovoljavajuće (N = 260), drugu grupu ispitanici koji svoje materijalne prilike smatraju donekle zadovoljavajućim (N = 278), a treću grupu ispitanici koji svoje materijalne prilike smatraju nezadovoljavajućim (N = 26). Dobijeni rezultati jednosmerne analize varijanse za nezavisne uzorke svedoče da postoji statistički značajna razlika u doživljaju pedagoške kompetentnosti u odnosu na materijalni status ispitanika ($F(2,561) = 3,20$, $p < .04$) (tabela 2). Grupe ispitanika sa donekle zadovoljavajućim i nezadovoljavajućim materijalnim statusom ne razlikuju se međusobno po doživljaju pedagoške kompetentnosti u roditeljstvu. Korišćenjem LSD post hoc testa utvrđeno je da ispitanici sa zadovoljavajućim materijalnim statusom (AS = 1,84, SD = .04) imaju manji doživljaj pedagoške nekompetentnosti u odnosu na ispitanike sa donekle zadovoljavajućim materijalnim prilikama (AS = 1,98, SD = .65) i one sa nezadovoljavajućim materijalnim prilikama (AS = 1,85, SD = .68) (tabela 3).

Tabela 2. Materijalni status i doživljaj roditeljske nekompetentnosti

	Materijalni status	N	AS	SD	F	p
Pedagoška nekompetentnost roditelja	1	260	1,84	.63	3.20	.04
	2	278	1,98	.65		
	3	26	1,85	.68		

Tabela 3. LSD post hoc test materijalni status

	Materijalni status	Materijalni status	Značajna razlika	SD	p
LSD	1	2	-.137*	.05	.013
		3	-.007	.13	.957
	2	1	.137*	.05	.013
		3	.130	.13	.323
	3	1	.007	.13	.957
		2	-.130	.1	.323

Taj rezultat je u skladu sa prethodnim istraživanjima (Ljubetić, 2012) i može da se pripiše potencijalno manjem nivou stresa roditelja sa zadovoljavajućim materijalnim statusom i većem stepenu sigurnosti i stabilnosti u porodici, koji vode višem nivou samopouzdanja i samoprocene pedagoške kompetentnosti za roditeljsku ulogu.

Poslednji istraživački zadatak bio je da se ispita da li postoje razlike među ispitanicima u percepciji pedagoške kompetentnosti u roditeljstvu u slučaju kada im deca pohađaju predškolsku ustanovu (PU) ili ne. Deskriptivnom analizom podataka utvrdili smo da vrtić pohađa 407 dece ispitanika ($N = 407$), dok njih 153 čuvaju roditelji ili neko drugi ($N = 153$). Rezultati jednofaktorske analize varijanse i t-testa pokazali su da postoji statistički značajna razlika u doživljaju pedagoške nekompetentnosti roditelja čija deca ne pohađaju PU u odnosu na ispitanike čija deca pohađaju PU ($t(558) = -1.78$, $p < .03$) (tabela 4). Uvidom u aritmetičke sredine iskazane kod roditelja čija deca pohađaju PU ($AS = 1,88$) i roditelja čija deca ne pohađaju PU ($AS = 1,99$) i vrednost t testa ($-1,78$), možemo zaključiti da postoji statistički značajna razlika u percepciji doživljaja pedagoške nekompetentnosti roditelja.

Tabela 4. Razlike u samoproceni pedagoške kompetentnosti roditelja u odnosu na pohađanje PU deteta

	Pohađanje vrtića	N	AS	SD	F	t	df	p
Pedagoška	Pohađa PU	407	1,88	.62	4,75	-1,78	558	.03
nekompetentnost roditelja	Ne pohađa PU	153	1,99	.70				

Iako možemo da pretpostavimo da pohađanje predškolske ustanove i roditeljima i deci donosi značajno pozitivno iskustvo i napredak u svakom smislu, kao ograničenje ovog istraživačkog zadatka treba uzeti u obzir da je među ispitanicima koji su činili uzorak ovog istraživanja znatno veći broj onih čija deca pohađaju predškolsku ustanovu, te bi ova hipoteza mogla biti ponovno ispitana na ujednačenijem uzorku.

Zaključak

Možemo da konstatujemo da, prema rezultatima sprovedenog istraživanja, brojni faktori samoprocene pedagoške nekompetentnosti roditelja za roditeljsku ulogu, koji se u literaturi pominju a u istraživačkim studijama proveravaju, nisu iskazali statističku značajnost. Reč je o faktorima kao što su: sredina u kojoj dete živi, godine života roditelja, broj dece u porodici i nivo obrazovanja roditelja. Kao značajne determinante i ono što određuje doživljaj pedagoški kompetentnog, odnosno nekompetentnog roditelja izdvojile su se varijable: (a) *pol roditelja* – očevi sami sebe smatraju nekompetentnijim bez obzira na pol deteta; (b) manje nekompetentnim sebe vide roditelji čija deca žive sa oba roditelja; (c) *materijalni status* – što je bolji materijalni status porodice, roditelji sebe vide kao kompetentnije; (d) *dete pohađa predškolsku ustanovu* – roditelji sebe vide kao pedagoški kompetentnije u roditeljskoj ulozi.

Uspješan i kompetentan roditelj nesumnjivo je važna komponenta kvaliteta porodičnog života. Pedagoška kompetentnost roditelja jedan je od potencijalnih načina kojim bi se mogli umanjiti različiti socijalni problemi, što bi vremenom moglo da ima koristi i u drugim oblastima života porodice (Westan, 1998 prema Ljubetić, 2007). Iako neki istraživači ukazuju na to da savremena društva nisu u stanju da odgovore zahtevima kompetentnog i odgovornog roditeljstva (Juul & Jensen, 2010), učenje i obrazovanje za roditeljsku ulogu, kao proces ličnog rasta i razvoja, treba da bude cilj koji će voditi ka pedagoški kompetentnom roditelju.

Protekla godina i globalna pandemija pravi su pokazatelj da su zadaci koji pred roditeljima iskrsavaju sve izazovnije i teži. Kada se tome doda i svakodnevni stres kojem je današnji roditelj izložen kako bi bio uspješan u svim životnim ulogama, pitanje pedagoške kompetentnosti roditelja za roditeljsku ulogu čini se aktuelnijim i značajnijim možda i više nego ikada ranije.

Izuzetno su važna istraživanja koja u svojoj osnovi polaze od analizirane problematike jer osveščivanjem svojih postupaka i samoprocenom svoje pedagoške (ne)kompetentnosti roditelji menjaju svoje stavove, ponašanja i vrednosti, a porodično vaspitanje dece shvataju kao izazov sa kojim mogu uspješnije da se nose. S obzirom na to da su dosadašnja istraživanja pokazala da roditelji koji sebe vide kompetentnijim primenjuju povoljnije i konstruktivnije postupke za detetov razvoj (Shumow & Lomax, 2002), važno je da se taj konstrukt i nadalje istražuje, pri čemu bi rezultati istraživanja imali direktnu primenu u unapređenju pedagoške kompetentnosti roditelja, ali i usavršavanju i širenju programa podrške porodici i roditeljima. Reč je o programima koji moraju pratiti aktuelne izazove i potrebe savremene porodice. Upravo iz tog razloga postoji potreba i za mapiranjem i ispitivanjem roditeljskih potreba koje bi zatim mogle biti pretočene u obrazovne programe, sa ciljem osnaživanja roditelja za vršenje roditeljske uloge i osećaja kompetentnosti i zadovoljstva u njoj.

Reference

- BELSKY, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55, 83–96.
- BERGMANN, W. (2009). *Disciplina bez straha: kako steći poštovanje naše djece, a ne izgubiti njihovo povjerenje*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- BORNSTEIN, M. H., HENDRICKS, C., HAHN, C. S., HAYNES, O. M., PAINTER, K. M. & TAMIS-LEMONDA, C. S. (2003). Contributors to self-perceived competence, satisfaction, investment, and role balance in maternal parenting: A multivariate ecological analysis. *Parenting: Science and Practice*, 3, 285–326.

- BUGENTAL, D. B. & JOHNSTON, C. (2000). Parental and child cognitions in the context of the family. *Annual review of psychology*, 51(1), 315–344.
- CARDOSO, A., SILVA, A. P. & MARIN, H. (2015). Parenting competencies: development of an assessment instrument. *Revista de Enfermagem Referência*, 4(4), 11–20.
- COLEMAN, P. K. & KARRAKER, K. H. (2000). Parenting self-efficacy among mothers of school-age children: Conceptualization, measurement, and correlates. *Family Relations*, 49, 13–24.
- DE HAAN, A. D., PRINZIE, P. & DEKOVIC, M. (2009). Mothers' and fathers' personality and parenting: The mediating role of sense of competence. *Developmental psychology*, 45(6), 1695.
- ČUDINA OBRADOVIĆ, M. I OBRADOVIĆ, J. (2003). Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku*, 10(1), 45–68.
- GILMORE, L. & CUSKELLY, M. (2009). Factor structure of the parenting sense of competence scale using a normative sample. *Child: care, health and development*, 35(1), 48–55.
- GRK, M. & ČOKORILO, R. (2012). Pedagogical competence and pedagogical education of parents. *Practice and Theory in Systems of Education*, 7(3), 319.
- GUSTOVIĆ ERCEGOVAC, A. (1992). Kompetentnost za roditeljsku ulogu kod roditelja djece usporenog kognitivnog razvoja. *Defektologija*, 28(1–2), 57–61.
- HUDSON, D. B., ELEK, S. M. & FLECK, C. M. (2001.). First-time mothers' and fathers' transition to parenthood: infant care self-efficacy, parenting satisfaction and infant sex. *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing*, 24(1), 31–43.
- JURČEVIĆ LOZANČIĆ, A. I KUNERT, A. (2015). Obrazovanje roditelja i roditeljska pedagoška kompetencija, teorijski i praktički izazovi. *Metodički obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu*, 10(22), 39–48.
- JUUL, J. & JENSEN, H. (2010). *Od poslušnosti do odgovornosti*. Zagreb: Naklada Pelago.
- KERSTEŠ, G., BRKOVIĆ, I. I KUTEROVAC JAGODIĆ, G. (2011). Doživljaj kompetentnosti u roditeljskoj ulozi i sukobi između roditelja i adolescenata. *Suvremena psihologija*, 14(1), 17–34.
- LITTLEWOOD, M. F. (2009). *Parenting styles and values: Mechanisms of intergenerational continuity and discontinuity*. Western Carolina University.
- LJUBETIĆ, M. (2007). *Biti kompetentan roditelj*. Zagreb: Mali profesor.
- LJUBETIĆ, M. (2012). *Nosi li dobre roditelje roda?! Odgovorno roditeljstvo za kompetentno dijete*. Zagreb: Profil International.
- LJUBETIĆ, M., MANDARIĆ VUKUŠIĆ, A. & IVIĆ, M. (2017). Competent (And/Or Responsible) Parenting as a Prerequisite for a Complete Child Development. *European Scientific Journal, Special Edition*, 311–321.
- MANDARIĆ VUKUŠIĆ, A. (2018). Self-Evaluation of Parental Competence—Differences between Parents with Pedagogical and Non-Pedagogical Professions. *World Journal of Education*, 8(2), 1–9.
- MARIĆ JURIŠIN, S. I KLEMENOVIĆ, J. (2018). Stavovi roditelja dece predškolskog uzrasta prema sopstvenom pedagoškom obrazovanju. *Nastava i vaspitanje*, 1, 175–190.

- MARIĆ JURISIN, S. I MALČIĆ, B. (2020). Faktorska struktura skale percepcije kompetentnosti roditelja za roditeljsku ulogu (SAKORU). *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 175 (3/2020), 391–406.
- MILANOVIĆ, M., STRIČEVIĆ, I., MALEŠ, D. I SEKULIĆ-MAJUREC, A. (2000). *Skrb za dijete i poticanje ranog razvoja djeteta u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: UNICEF – Ured za Hrvatsku. Ministarstvo prosvjete i športa Republike Hrvatske, Targa.
- NATIONAL ACADEMIES OF SCIENCES, ENGINEERING, AND MEDICINE (NASEM). (2016). *Parenting matters: Supporting parents of children ages 0–8*. National Academies Press.
- PETANI, R. (2007). Samoprocjena kompetentnosti roditelja za roditeljsku ulogu i odabir odgojnih postupaka. *Napredak – časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu*, 1, 5–22.
- PETANI, R. I KRSTIĆ, K. (2012). Komparativni pristup programima osposobljavanja obitelji i potpori roditeljima. *Pedagoškijska istraživanja*, 9(1–2), 117–130.
- PEĆNIK, N. I STARC, B. (2010). *Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- REIĆ ERCEGOVAC, I. (2011). Neki prediktori doživljaja roditeljstva majki i očeva djece dojenačke dobi. *Napredak: časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 152(2), 267–288.
- ROGERS, H. & MATTHEWS, J. (2004). The parenting sense of competence scale: Investigation of the factor structure, reliability, and validity for an Australian sample. *Australian Psychologist*, 39(1), 88–96.
- SALONEN, A. H., KAUNONEN, M., ASTEDT-KURKI, P., JARVENPAA, A. L., ISOAHO, H. & TARKKA, M. T. (2009). Parenting Self-efficacy after childbirth. *Journal of Advanced Nursing*, 65(11), 2324–2336.
- SEARS, W. I SEARS, M. (2009). *Disciplina – kako postići da se dijete bolje ponaša od rođenja do desete godine*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- SHUMOW, L. & LOMAX, R. (2002). Parental efficacy: Predictor of parenting behavior and adolescent outcomes. *Parenting: Science and Practice*, 2, 127–150.

Borka Malčić⁵ Stanislava Marić Jurišin⁶ Jasmina Klemenović⁷
Faculty of Philosophy, University of Novi Sad

Factors of Pedagogical (In)Competence of Parents for the Parenting Role⁸

Abstract: Starting with the theoretical considerations regarding the perception of parental competence in the context of changes typical of modern society and the challenging tasks faced by parents, this paper intends to examine particular factors of self-evaluation of pedagogical (in)competence of parents for the parenting role. The sample comprised 575 subjects, including mothers and fathers of pre-schoolers. The attained results demonstrated that mothers perceive themselves as more competent in the parenting role, regardless of the child's sex, and that parents whose children live with both parents deem themselves more competent. Furthermore, we concluded that financial status and whether the child is undergoing pre-school education are additional determinants of parents' pedagogical competence for the parenting role. The following factors were of little relevance in the study sample: the living environment of the child, parent age, number of children in the family and parental educational level. The obtained results are important for shedding light on parental actions in raising children, as well as for underlining possible changes in behaviour and opinions.

Key words: subjective parental (in)competence, family, pedagogical education of parents, pre-school children.

⁵ Borka Malčić, PhD is an Assistant Professor at the Department of Pedagogy, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad.

⁶ Stanislava Marić Jurišin, PhD is an Assistant Professor at the Department of Pedagogy, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad.

⁷ Jasmina Klemenović, PhD is a Professor at the Department of Pedagogy, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad.

⁸ The paper resulted from a project entitled "The Quality of Education System in Serbia from the European Perspective, no. 179010", supported by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.